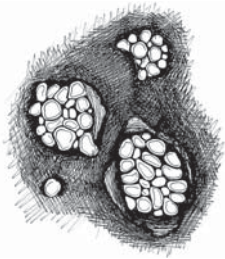

Marcin Stanisław Wilga

KUSTRZEBIANKI *PEZICULA CARPINEA* I *PEZICULA ACERICOLA* W LASACH OLIWSKICH (TRÓJMIEJSKI PARK KRAJOBRAZOWY)

Pezicula carpinea and *Pezicula acericola* in Oliva Forests (Trójmiejski Landscape Park)

ABSTRAKT: Na obszarze Lasów Oliwskich stwierdzono cztery nowe stanowiska *Pezicula carpinea* i jedno *P. acericola*, stosunkowo rzadko notowanych w Polsce ksylobiontycznych gatunków grzybów należących do gromady *Ascomycota*.

Słowa kluczowe: *Fungi*, *Ascomycota*, *Pezicula*, Lasy Oliwskie, Trójmiejski Park Krajobrazowy, północna Polska

ABSTRACT: In the area of Oliva Forests four new localities of *Pezicula carpinea* and one of *P. acericola* were found. These are xylobiont fungi species of the class *Ascomycota* relatively rare in Poland.

Key words: *Fungi*, *Ascomycota*, *Pezicula*, Oliva Forests, Trójmiejski Landscape Park, northern Poland

Wstęp

Przedstawiciele rodzaju kustrzebianka (*Pezicula*) należą do gromady grzybów workowych *Ascomycota*, rzędu tocznikowców *Helotiales* i rodziny *Dermataceae* (Chmiel 2006). Tworzą jasno zabarwione miseczkowate owocniki, wyrastające w skupieniach na drewnie i korze drzew liściastych oraz iglastych. Powierzchnia miseczki jest oprószona, a worki zawierają 4 lub 8 dużych elipsoidalnych askospor. W Polsce stwierdzono kilkanaście gatunków reprezentujących ten rodzaj (Chmiel 2006, Karasiński, mat. npbl. – inf. korespondencyjna). Omówione poniżej dwa gatunki: *P. carpinea* oraz *P. acerico-*

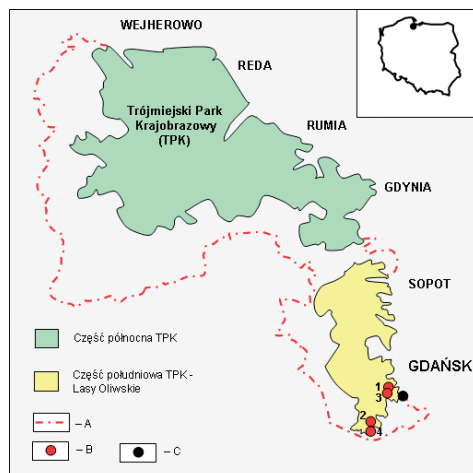
la nie należą do zbyt rzadkich, mimo to są nieczęsto odnotowywane (Butin i Kowalski 1986). Odgrywają one dużą rolę w rozkładzie martwego drewna. Pojawiają się często jako endotrofy w gałęziach oraz strzałach drzew. Badania częstości ich występowania wykazały, że *P. carpinea* opanowała 5,9% gałęzi spośród 170 analizowanych, a dla *P. acericola* wskaźnik ten wynosił 3,9% w odniesieniu do 280 zbadanych gałęzi (Kowalski i Kehr 1992).

Kustrzebianka grabowa *Pezicula carpinea* (Pers.) Tul. ex Fuckel [syn. *Dermatea carpinea* (Pers.) Fr.] wyrasta na martwych konarach i gałązkach graba zwyczajne-

go *Carpinus betulus* i *C. caroliniana* oraz rzadziej buka zwyczajnego *Fagus sylvatica* (Ellis i Ellis 1997, Verkley 1999). Tworzy skupienia czarkowato-wypukłych apotecjów o średnicy 0,5-1,5 (3) mm. Askospory są elipsoidalne, o wymiarach: 18,5-39,5 × 9-14,5 μm. Postać anamorficzna tego gatunku została opisana jako *Cryptosporiopsis fasciculata* (Tode) Petr. (Svobodová 2010, Verkley 1999).

Gatunek występuje w strefie klimatu umiarkowanego, m.in. w Europie i Ameryce Północnej. Niewiele informacji o rozszczeniu tego gatunku dotyczy obszaru Ziemi Polskich; pierwsze doniesienia pochodzą z początku XX wieku (Waśniewski 1911, Trzebiński 1916) oraz późniejsze z lat 70. (Kochman 1971). Stanowiska były podawane m.in. z okolic Międzyrzecza (Eichler 1902), ze Śląska (Schröter 1908) oraz z rezerwatu przyrody „Las Piwnicki” (Hołownia 1977). Gatunek ten odnotowano także w rezerwacie „Lipówka” w Puszczy Niepołomickiej (Karasiński – inf. korespondencyjna).

Gatunek *Pezicula acericola* (Peck) Peck ex Sacc. & Berl. [syn. *Nodularia acericola* Peck] występuje w strefie klimatu umiarkowanego: w Europie [Austria, Szwecja, Wielka Brytania, Czechy, Bułgaria (Dimitrova 2001)], Azji (Japonia), Ameryce Północnej (Verkley 1999) i nie został uwzględniony na krytycznej liście wielkoowocnikowych grzybów workowych Polski, opublikowanej przez Chmiel (2006); dostępna informacja o jego występowaniu w kraju dotyczy Puszczy Białowieskiej, gdzie został stwierdzony jako nowy takson dla tego obszaru (Karasiński et. al. 2009). Apotecja pojawiają się na drewnie drzew z rodzaju klon – *Acer* sp. (Dimitrova 2001), m.in. na klonie polnym *A. campestre*, zwyczajnym *A. platanoides*, jaworze *A. pseudoplatanus* i innych. Stwierdzono go także na derzeniu *Cornus* sp., różanecz-

Ryc. 1. Położenie stanowisk kustrzebianek *Pezicula carpinea* i *P. acericola* w Lasach Oliwskich. A – granica otuliny TPK, B – stanowisko *P. carpinea*, C – stanowisko *P. acericola*; 1 – stanowisko w Dolinie Zielonej, 2 – stanowisko w rezerwacie przyrody „Dolina Strzyży”, 3 – stanowisko w dolinie Samborowo, 4 – stanowisko przy Potoku Jasień

Fig. 1. Localities of *Pezicula carpinea* i *P. acericola* in Oliwa Forests. A – limits of Trójmiejski Landscape Park protection zone, B – locality of *P. carpinea*, C – locality of *P. acericola*; 1 – locality in Dolina Zielona, 2 – locality in nature reserve „Dolina Strzyży”, 3 – locality in Samborowo valley, 4 – locality at Jasień creek

niku *Rhododendron* sp. oraz dębie *Quercus* sp. (Verkley 1999). Elipsoidalne zarodniki, po 8 w pojedynczym worku, mają wymiary: 29-37 × 9-10 μm.

Nowe stanowiska kustrzebianek w Lasach Oliwskich

Stanowiska *Pezicula carpinea*

Nie notowane stanowisko kustrzebianki grabowej stwierdzono w Dolinie Zielonej, zlokalizowanej w Lasach Oliwskich (Trój-

miejski Park Krajobrazowy, Nadleśnictwo Gdańsk, Leśnictwo Matemblewo – oddz. 120, kwadrat ATPOL DA 80, 11.06.2009 r. – ryc. 1). Miejsce to jest położone w dnie doliny, w grądzie gwiazdnicowym *Stellario holostea-Carpinetum betuli*, w którym nasadzono świerk pospolity *Picea abies*; nieliczny jest dąb *Quercus* sp., a w domieszce występuje brzoza brodawkowata *Betula pendula* i topola osika *Populus tremula*. Na pniu leżącego, murszejącego graba wyrosło w skupieniach kilkaset żółtawych miseczek tego grzyba (leg. M. S. Wilga, 18.06.2009, det. Piotr Perz). Utworzyły się one na ciemnobrązowych, wystających spod kory podkładkach (ryc. 2). Grzyb ten zasiedlił, choć mniej obficie, także sąsiedni stojący martwy grab.

Stanowisko drugie tego gatunku w Lasach Oliwskich stwierdzono na obszarze rezerwatu przyrody „Dolina Strzyży” (Nadleśnictwo

Gdańsk, oddz. 159 Leśnictwa Matemblewo, kwadrat ATPOL DA-80, leg. et det. M.S Wilga, 11.07.2009 r. – ryc. 1). Trzy skupienia owocników wyrosły na przewróconym grabie, leżącym w poprzek koryta potoku Strzyża. Były w różnym stadium rozwoju, część z nich uległa częściowemu rozkładowi. Miejsce to jest położone na skraju grądu gwiazdnicowego *Stellario holostea-Carpinetum betuli*, zajmującego fragment dna doliny i utworzonego m.in. przez dojrzałe graby i dęby szypułkowe *Quercus robur*.

Na południe od stanowiska drugiego stwierdzono kolejne miejsce występowania kustrzebianki grabowej (ryc. 1). Ogromna liczba owocników pojawiła się na martwym grabie, leżącym w pobliżu Potoku Jasień, który stanowi dopływ Strzyży; owocniki wyrastały zarówno ze strzały, jak i z grubszych gałęzi (ATPOL DA-80, Nadleśnictwo Gdańsk, Leśnictwo Matemblewo, oddz.

Fot. 1. Fragment martwego pnia graba zwyczajnego ze skupieniami miseczek kustrzebianki grabowej *Pezizula carpinea*; w spękaniach kory widoczne są ciemnobrązowe podkładki. Dolina Zielona w Lasach Oliwskich (TPK); fot. autor, 11.06.2009

Fot. 1. A fragment of dead hornbeam trunk with aggregations of *Pezizula carpinea* apothecia; in the bark cracks visible are dark brown stroma. Dolina Zielona in Oliva Forests (TPK); photo by author, 11.06.2009

Fot. 2. Skupienia miseczek kustrzebianki *Pezicula acericola* na konarze klonu pospolitego. Wykop niezycznej linii kolejowej w rejonie Mostu Weisera, las komunalny Gdańska; fot. autor, 16.09.2010

Fot. 2. Aggregations of apothecia of *Pezicula acericola* on the branches of maple tree. Earthwork of closed railway line near Weiser Bridge in Gdańsk communal forests las komunalny; photo by author, 16.09.2010

160, *leg. et det.* M. S. Wilga, 26.07.2009 r., Wantoch-Rekowski 2009). Okoliczne zbiorowisko stanowi grąd gwiazdnicowy z dominacją graba; inne gatunki drzew, np. dęb szypułkowy, występują tu jedynie sporadycznie.

Opisany gatunek stwierdzono w Lasach Oliwskich już w latach 90. XX wieku w Samborowie, ale wówczas nie został on prawidłowo rozpoznany. W lipcu 2009 r. potwierdzono występowanie kustrzebianki grabowej także w tej dolinie (las komunalny Gdańska, kwadrat ATPOL DA-80, ryc. 1); liczne miseczki wyrosły na martwym przewróconym grabie, w grądzie gwiazdnicowym (*leg. et det.* M.S. Wilga); we wrześniu 2009 r. wymienione drzewo usunięto podczas czyszczenia lasu z tzw. posuszu. W czerwcu 2012 r. omawiany

gatunek ponownie stwierdzono w tej dolinie – na martwym grabie; sporządzono dokumentację fotograficzną.

Prawdopodobnie kustrzebianka grabowa występuje w Polsce znacznie częściej niż wynika to ze skąpych danych literaturowych. Gatunek został stwierdzony m.in. w rejonie Słupska (woj. pomorskie) przez M. Wantocha-Rekowskiego (*inf. ustna i fotografie*). Kolejne stanowisko odnotowano w rezerwacie przyrody „Jar rzeki Raduni” na Pojezierzu Kaszubskim – kwadrat ATPOL CA-98 (Wilga i Wantoch-Rekowski 2011).

Stanowisko *Pezicula acericola*

W Lasach Oliwskich odnotowano tylko jedno stanowisko tego gatunku, które jest położone w wykopie wyłącznej z eksplo-

atacji w 1945 r. linii kolejowej Zaspą-Stara Piła, tuż obok zabytkowego wiaduktu nazywanego Mostem Weisera (las komunalny Gdańska, na granicy Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego, ATPOL DA-80). Oprócz sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris*, pochodzący z samosiewu drzewostan tworzą gatunki liściaste: liczny klon pospolity *Acer platanoides*, brzoza brodawkowata *Betula pendula*, wierzba krucha *Salix fragilis*, olsza szara *Alnus incana*, topola osika *Populus tremula* i inne. Apotecja pojawiły się masowo na leżącym na ziemi grubym konarze

klonu pospolitego – ryc. 3 (*leg. et det.* M. S. Wilga, 16.09.2010 r.). Stanowisko znajduje się w pasie technicznym projektowanej linii Pomorskiej Kolei Metropolitalnej. Podczas realizacji tej inwestycji zostaną usunięte wszystkie drzewa oraz krzewy na obszarze ok. 100 ha, stanowiące komponent miejskiej zieleni i występujące w 13 km tym pasie; w następstwie tego zaniknie stwierdzone tu i opisane powyżej stanowisko stosunkowo rzadkiego taksonu. Ponieważ nie posiada on polskiej nazwy, proponuję nadać mu miano **kustrzebianka klonowa**.

LITERATURA

- BUTIN H., KOWALSKI T. 1986. Die natürliche Astreinigung und ihre biologischen Voraussetzungen. III. Die Pilzflora von Ahorn, Erle, Birke, Hainbuche und Esche. Eur. J. For. Path 16, 3: 129-138.
- CHMIEL A. M. 2006. Checklist of Polish Larger Ascomycetes. Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów workowych Polski. In: MIREK Z. (Ed.), Różnorodność biologiczna Polski. T. 8. W. Szafer Institute, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- DIMITROVA E. 2001. Eight discomycetous fungi from *Leotiales* new to Bulgaria. Phytol. Balcan. 7, 1: 119-123.
- EICHLER B. 1902. Przyczynek do poznania grzybów okolic Międzyrzecza. Pamiętnik Fyzyogeogr. 18, 3: 1-31.
- ELLIS M.B., ELLIS J.P. 1997. Microfungi on land plants. Richmond Publishing, London.
- HOŁOWNIA I. 1977. Mikoflora rezerwatu „Las Piwnicki”. Acta Universitatis Nicolai Copernici. Biologia 19: 81-90.
- KARASIŃSKI D., KUJAWA A., PIĄTEK M., RONIĘKIER A., WOŁKOWYCKI M. 2009. Contribution to biodiversity Assessment of European primeval forests: New records of rare Fungi in Białowieża Forest. Polish Bot. J. 54, 1: 55-97.
- KOCHMAN J. 1971. Mycotheca Polonica Fasc. XX-XXV (No 476-625). Academia Scientiarum Poloniae: 3-32.
- KOWALSKI T., KEHR R.D. 1992. Endophytic fungal colonization of branch bases in several forest tree species. Sydowia 44: 137-168.
- SCHRÖTER J. 1908. Die Pilze Schlesiens. In: F. Cohn (Ed.), Kryptogamen – Flora von Schlesien 2. J. U. Kern's Verlag, Breslau.
- SVOBODOVÁ V. 2010. *Pezicula carpinea* (Pers.) Tul. ex Fuckel – vyklenutka habrová / pezikula hrabová. In: <http://botany.cz/cs/pezicula-carpinea/>.
- TRZEBIŃSKI J. 1916. Choroby i szkodniki roślin hodowlanych w Królestwie Polskim. Pamiętnik Fyzyogr. 23, 3: 1-106.

- VERKLEY G. J. M. 1999. A monograph of the genus *Pezicula* and its anamorphs. CBS, Baarn, The Netherlands.
- WANTOCH-REKOWSKI M. 2009. *Pezicula carpinea*. ID: 138754. In: SNOWARSKI M. Atlas grzybów Polski. [<http://www.grzyby.pl/rejestr-grzybow-chronionych-i-zagrozonych.htm>].
- WAŚNIEWSKI S. 1911. Przyczynek do mykologii Królestwa Polskiego. Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności 45, 3: 23-27.
- WILGA M. S., WANTOCH-REKOWSKI M. 2011. Grzyby wielkoowocnikowe (macromycetes) rezerwatu przyrody „Jar rzeki Raduni”. Mscr. – praca wykonana na zlecenie RDOŚ w Gdańsku.

Summary

In the area of Oliva Forests 4 new localities were found of *Pezicula carpinea* (Pers.) Tul. ex Fuckel - a relatively rare species of Ascomycota. The apothecia grew on the wood of dead hornbeam trees *Carpinus betulus*. The species was rather scarcely mentioned in Polish literature; the first observations of its occurrence in Poland come from the early 20th century. On the other hand, *P. acericola* (Peck) Peck ex Sacc. & Berl. was encountered only once at the site of the planned Pomeranian Metropolitan Railway. Completion of that investment will cause annihilation of the locality.

Adres autora:

Marcin Stanisław Wilga
al. Wojska Polskiego 48/1
80-268 Gdańsk
e-mail: wilga47@wp.pl